

La dona i la immigració no comunitària a Granollers i el seu entorn

103

Ponències
Anuari del
Centre d'Estudis
de Granollers
2003

Resum: *Un quaranta per cent de les persones amb nacionalitat estrangera empadronades al Vallès Oriental són dones. Tot i que la normativa en estrangeria, basant-se en una política restrictiva i androcèntrica, dificulta l'entrada d'algunes comunitats femenines, es pot observar un progressiu fenomen de feminització dels fluxos com a conseqüència dels processos de globalització i de la flexibilitat del mercat laboral, corroborat per la voluntat de les immigrades de romandre al país d'arribada i d'establir-s'hi, no sols per progressar econòmicament i laboral, sinó en moltes ocasions, com a projecte individual o familiar sentit com a propi, amb rerefons polític, ideològic i social. La dona immigrada acostuma a patir, a més de les desigualtats per raons de gènere i classe, la desigualtat per ètnia. Aquesta triple discriminació es mostra clarament en la seva construcció social, tot i que la diversitat femenina d'imatges, rols i realitats és inesgotable. Aquesta ponència vol abandonar els estereotips i clixés preestablerts i escoltar el seu particular punt de vista, que pot aportar noves reflexions sobre la pluralitat de projectes migratoris i la diversitat de trajectòries personals.*

1. Introducció

No fóra rigorós caure en generalitzacions quan parlem del fet migratori, però malauradament ens hem acostumat a llegir moltes notícies o fins i tot treballs d'investigació seriosos que ometen el col·lectiu femení, opció que es justifica, si es pot justificar, dient que el grup de dones és inferior en nombre al dels homes. Ara bé, és obvi que no podem posar dins d'un mateix sac homes i dones només perquè tinguin un mateix origen, ja que les seves experiències vitals i fins i tot les estratègies d'acomodació al país d'acollida poden distar molt entre els uns i les altres.

Així doncs, amb aquesta ponència m'agradaria iniciar un estat de coneixença, però sobretot un estat de reflexió al voltant de la situació d'alguns dels grups socialment silenciats pel discurs dominant, que ens permeti entendre les dificultats d'inclusió social i les continuïtats i els canvis culturals esdevinguts entre de les dones immigrants no comunitàries de Granollers i del seu entorn.

Per conèixer tot això, a més d'una revisió bibliogràfica, he tingut l'oportunitat de parlar amb 20 dones dels col·lectius estrangers més nombrosos (Marroc, Equador, Colòmbia, Senegal i Gàmbia). Amb algunes d'elles el diàleg es va establir a partir del treball que desenvolupava en un centre d'atenció primària i amb d'altres a través de la confiança dipositada per les primeres.

Amb elles hem pogut parlar sobre: Què les porta a la decisió d'emigrar, en quines condicions ho fan, què esperen trobar en el país d'acollida i sobretot quina és la realitat que viuen, el dia a dia i els problemes amb què es topen quotidianament.

Tot això ho anirem desvestint al llarg d'aquest escrit, però no m'agradaria acabar tampoc sense apuntar algunes accions que possibilitarien la incorporació a la vida pública del col·lectiu immigrant femení com a figura intermediària entre diferents codis culturals, capaç d'obrir ponts de diàleg intragrupals i intergrupals i afavorint les relacions entre la comunitat autòctona i l'al·lòctona.

2. La presència de la immigració femenina

Segons la demògrafa Anna Cabré (1990), podem parlar de l'existència d'un sistema de reproducció català on des de fa aproximadament un segle i mig, i a causa de les baixes taxes de fecunditat, prenen un gran relleu les dinàmiques migratòries. Anna Cabré calcula que més d'un 60% de la població catalana actual és fruit de la immigració (entenent que com a mínim cal tenir un dels avis procedent de fora de Catalunya).

Tot i així, la presència d'estrangers/-es, i ara em refereixo a persones procedents d'altres països, és relativament escassa

tot i la nostra herència multicultural (només cal gratar en els nostres cognoms per comprovar-ho), sobretot si ho comparem amb altres països com França o Gran Bretanya amb un 9 – 10% d'immigrants.

A l'Estat espanyol poc més d'un 3% de la població és de nacionalitat estrangera i encara que a Catalunya aquesta xifra s'incrementa al 5% (vegeu taula 1) continua sent molt inferior a la mitjana europea (per donar més dades a Bèlgica estan entorn d'un 12% i a Àustria un 14%).

Taula 1. Proporció d'estrangers respecte a la població total (2002)

		Estrangers	%
Espanya	41.839.000	1.324.001	3,2
Catalunya	6.506.000	328.461	5
Vallès Oriental	339.611	22.326	6,6
Canovelles	13.810	1.450	10,5
Les Franqueses	14.259	1.079	7,6
Granollers	56.231	5.243	9,3

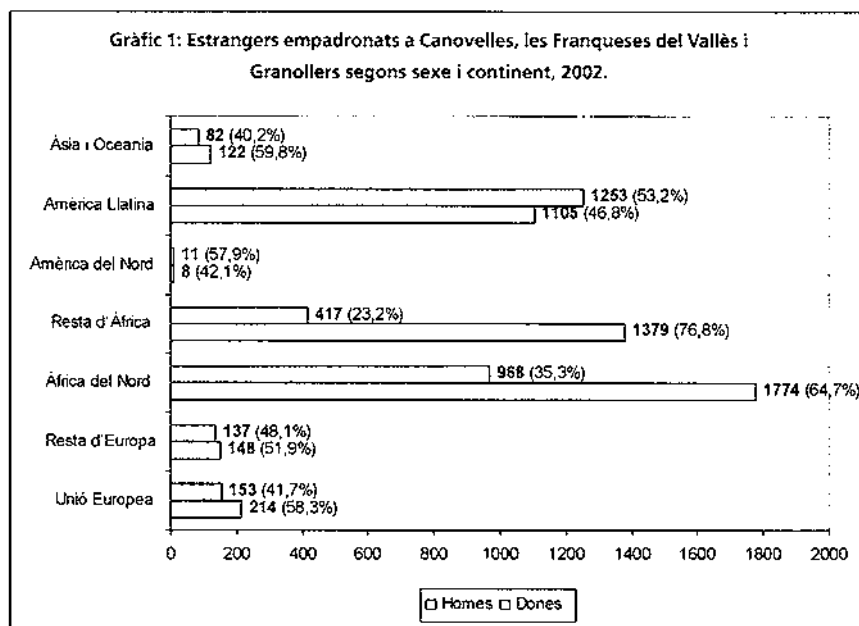
Font: elaboració pròpia a partir de dades facilitades per l'IDESCAT i l'Ajuntament de Granollers, a 31 de desembre del 2002.

Tanmateix, és probable que la idiosincràsia del nostre país i la posició que ocupava en el context europeu, juntament amb les altres nacions de la conca mediterrània com a exportadora de mà d'obra durant els anys seixanta i setanta, hagi contribuït a la construcció d'una imatge sobre la població estrangera heretada d'aquestes migracions de treballadors al nord i centre d'Europa i que es pot resumir en la política germànica del «treballador convidat».

Malgrat tot, la immigració que rep en aquests moments Catalunya poc té a veure amb la icona d'un home jove i majoritàriament ocupat a la indústria que s'esperava que tornés al seu país abans o coincidint amb l'edat de jubilació.

2.1. Evolució de la població estrangera al Vallès Oriental

Així mateix, per bé que com dèiem, el col·lectiu immigrant i les dinàmiques migratòries es presenten com a masculines, sense anar més lluny, al Vallès Oriental un 40% de les persones amb nacionalitat estrangera empadronades són dones (8.980 efectius l'any 2002). I si bé és cert que la seva presència és variable segons la comunitat d'origen, es pot observar un progressiu fenomen de feminització dels fluxos migratoris com a conseqüència dels processos de globalització i expansió del neoliberalisme que incrementen la flexibilitat del mercat laboral.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del padró de l'Ajuntament de Granollers.

Des d'una lectura de gènere apareixen un seguit de dificultats per interpretar les xifres oficials, ja que la població registrada es troba supeditada a condicions socials i legislatives que perpetuen l'opacitat estadística del col·lectiu femení (A. Domingo, 2000). Així doncs, els padrons municipals, tot i ser una guia, una referència per conèixer la procedència i el sexe dels estrangers que resideixen a Granollers i el seu entorn, s'han d'interpretar amb precaució.

Quant a l'arribada dels diversos col·lectius a Granollers i rodalies, podem dir que les colònies més antigues es corresponen a l'europea, exceptuant la dels països de l'est (molt més recent), i a una part de la població subsahariana (Senegal i Gàmbia). Més tard s'incorporaren els marroquins i progressivament les marroquines, i en els últims anys s'ha notat un increment important de les persones procedents de Llatinoamèrica, entre els quals es percep en alguns casos una feminització important; durant el mateix període també arribaren homes d'altres països africans (Guinea, Guinea Bissau, Malí, Mauritània i altres), incrementant en gran manera la distància entre sexes que es percep entre el col·lectiu centrafricà. Finalment Àsia, i al capdavant la comunitat xinesa, han passat de figurar com una presència simbòlica a mostrar-se significativa.

2.2. Principals colònies d'estrangers segons sexe i procedència

Amb aquestes dades exposades, hem d'anar afinant qui són i on són les dones. De la situació actual (gràfic 2), es desprèn que l'àrea geogràfica amb una representació més elevada de dones és Llatinoamèrica (1.253), seguida d'Àfrica del Nord o Magrib¹ (968) i de la resta del continent africà, bàsicament de la zona subsahariana² (417). Aquests tres col·lectius procedents de dos continents com l'africà i l'americà, representen el 87% del total de les dones estrangeres empadronades a Granollers i rodalies.

En quarta posició destacarien les dones comunitàries (153) seguides de molt a prop per les europees de països no comunitaris (137). Les viatgeres del continent asiàtic i d'Oceania ocupen clarament la darrera posició (82).

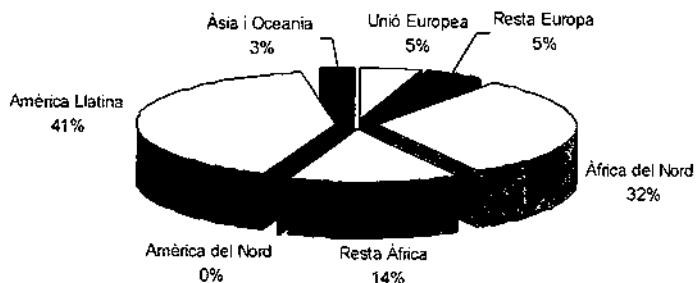
Però si observem com fins ara, la distribució mitjana per sexes de la població immigrada, les grans àrees geogràfiques ens

¹ Magrib en àrab significa nord, i és el terme que s'empra per referir-nos a qualsevol país de l'àrea nord, amb clima mediterrani, de l'Àfrica: Marroc, Algèria, Tunísia, i en un sentit ampli també Líbia i Mauritània (en aquest treball només ens referirem als tres primers països).

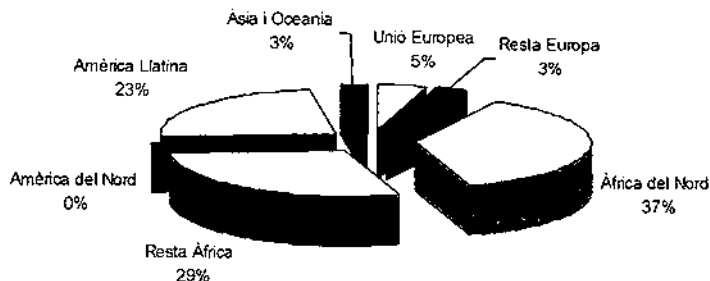
² L'Àfrica subsahariana, es pot dividir en cinc grans regions (N. Ribas, 1999: 21): Àfrica occidental, Àfrica oriental, Àfrica central, Àfrica del Sud, i els països que es mantenen sota control de Sud-àfrica. En aquest cas, quan parlem de l'Àfrica subsahariana, ens estem referint a l'Àfrica occidental (Mauritània, Senegal, Gàmbia, Malí, Guinea, Guinea Bissau, Sierra Leone, Libèria, Costa de Marfil, Burkina Faso, Ghana, Togo, Níger, Txad, Benín, Nigèria, Guinea Equatorial, Gabon, Camerun, St. Tomé i Príncipe), regió d'on arriben la major part d'emigrants de l'Àfrica subsahariana.

poden amagar diferències importants segons nacionalitat. Els grans agregats o àrees geogràfiques, no deixen de ser un artifici estadístic (Col·lectiu IOÉ a M. A. Roque, 1999: 136), d'aquesta manera, conceptes com «la població estrangera» o «les dones llatinoamericanes» soterren grups humans molt diversos, ja que és habitual que les persones d'origen estranger tendixin a conviure i a relacionar-se en xarxes socials basades en la nacionalitat, o fins i tot aquestes relacions es poden donar en ambients més reduïts, entre persones procedents de la mateixa regió o grup ètnic.

Gràfic 2: Dones empadronades (Canovelles, les Franqueses del Vallès i Granollers) segons àrees geogràfiques de procedència, 2002

Gràfic 3: Homes empadronats (Canovelles, les Franqueses del Vallès i Granollers) segons àrees geogràfiques de procedència, 2002

Així doncs, resultarà imprescindible identificar la importància relativa dels sexes dins de cada colònia per apropar-nos a les particularitats del sistema de gènere/sexe de cada comunitat. Al Vallès Oriental les deu colònies de dones més importants (i que no equivalen a les masculines) són, per ordre de major a menor importància numèrica: Marroc (2411), Equador (1752), Colòmbia (467), Argentina (426), Bolívia (298), Senegal (253), França (225), Gàmbia (216), Romania (184) i República Dominicana (178).

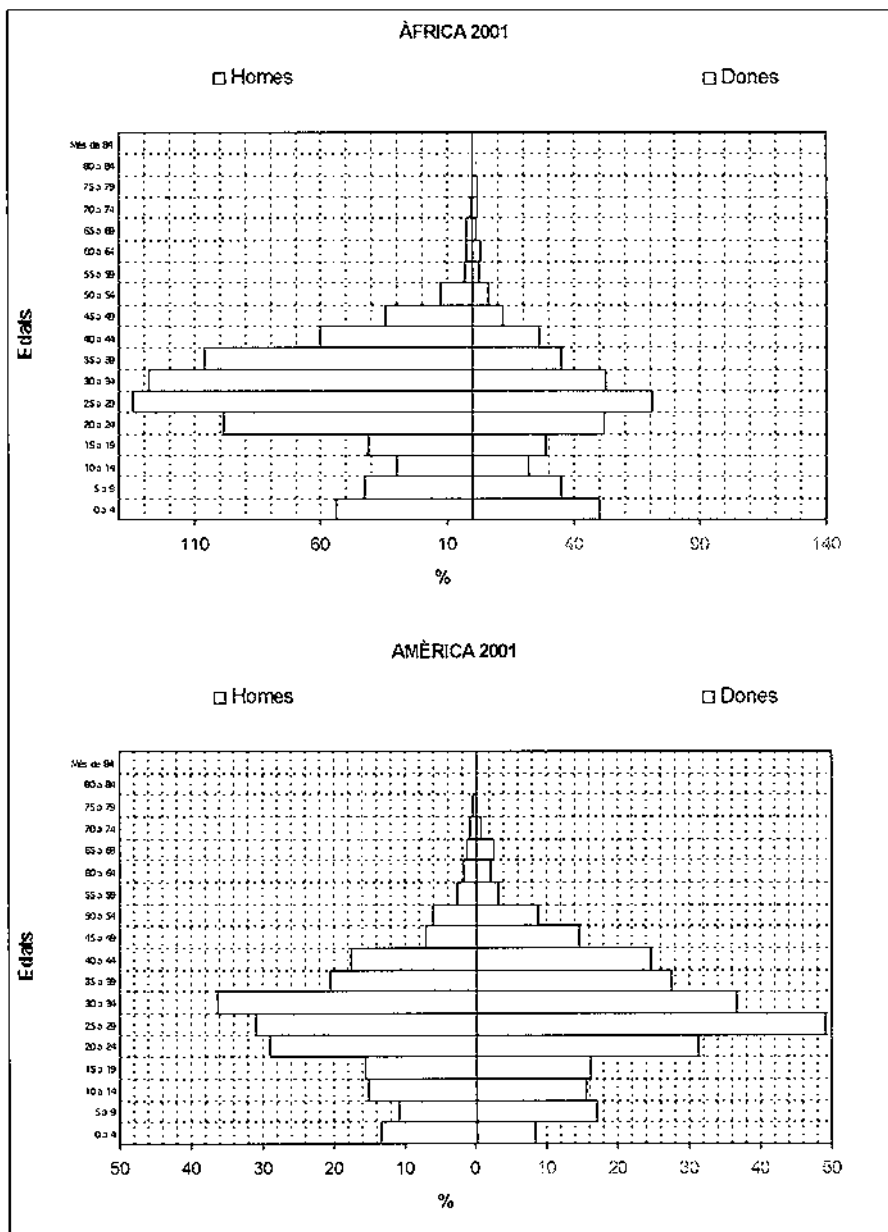
De fet, des de la perspectiva de gènere no és el mateix pertànyer a un grup caracteritzat per un equilibri entre sexes que ser-ho d'un grup asimètric. En el primer cas, quan es parteix d'una situació d'equilibri (Alemanya, França, Gran Bretanya, Ucraïna, Argentina i Bolívia), la reproducció dels rols de la societat d'origen es troba afavorida. Per contra, quan la conjuntura inicial és asimètrica, es fa difícil reproduir les pautes de relació i les modalitats de cooperació i solidaritat habituals en origen, on les estructures familiars sovint adopten un paper central, per tant la situació de partida sol ser precària, i si bé és cert que dins del mateix grup apareixen estratègies de supervivència cercant l'adaptació, es conserven vincles molt forts amb la societat d'origen que dificulten la instal·lació definitiva al nou context.

De les nacionalitats amb una composició asimètrica, és avinent destriar entre aquelles on el col·lectiu femení és majoria circumstància que pot propiciar el canvi de rols tradicionals (Brasil-68%, Cuba-62%, Colòmbia-56%, Equador-52%, República Dominicana-68%, Guinea Equatorial-63%, Eslovàquia-89%, Hongria-100% i Rússia-63%), i aquelles on són minoria, cas en el que es podria reforçar el control social masculí (Romania- 42%, Marroc-36%, Senegal-Gàmbia-15%, Guinees, Mali, Mauritània...5%).

No obstant això, si a més a més fem un breu repàs de la composició en cada un dels municipis estudiats (taula 3) podem observar diferències significatives entre municipis, tant en la composició per sexes (aquí no es reflecteix) com en la distribució de les diferents colònies en els mateixos municipis, ja que, les xarxes de solidaritat intragrups (paral·leles però no idèntiques segons gènere) són (com dèiem) claus en la tria d'una àrea de residència concreta.

Població de nacionalitat estrangera per continents a Canovelles, Les Franqueses del Vallès i Granollers, 2001

110

Font d'elaboració pròpia a partir de dades de l'IDESCAT i padrons municipals

Taula 2: Principals colònies estrangeres segons sexe, 2002

VALLÈS ORIENTAL						
	Dones			Homes		
1	MARROC		2411	1	MARROC	4696
2	EQUADOR		1752	2	EQUADOR	1634
3	COLÒMBIA		467	3	SENEGAL	821
4	ARGENTINA		426	4	GÀMBIA	649
5	BOLÍVIA		298	5	ARGENTINA	453
6	SENEGAL		253	6	MAURITÀNIA	425
7	FRANÇA		225	7	MALI	382
8	GÀMBIA		216	8	COLOMBIA	364
9	ROMANIA		184	9	BOLÍVIA	323
10	REP. DOMINICANA		178	10	ITÀLIA	291

111

Taula 3: Principals colònies estrangeres femenines per municipi, 2002

	Granollers		Les Franqueses		Canovelles	
1	MARROC	602	MARROC	131	MARROC	205
2	EQUADOR	356	SENEGAL	47	EQUADOR	102
3	SENEGAL	131	EQUADOR	44	BOLÍVIA	68
4	BOLÍVIA	115	GÀMBIA	26	SENEGAL	40
5	COLÒMBIA	107	ARGENTINA	25	UCRAÏNA	14
6	ARGENTINA	100	COLÒMBIA	17	REP. DOMINICANA	12
7	GÀMBIA	88	REP. DOMINICANA	13	XINA	12
8	REP. DOMINICANA	75	XILE	10	GUINEA	12
9	ITÀLIA	46	FRANÇA	9	ARGENTINA	11
10	XINA	46	BOLÍVIA	6	GÀMBIA	10

Si ens centrem en el treball de camp, podem dir que la seva extensió no ha permès reconèixer les diferències territorials per raons de gènere (caldrà una mostra molt més àmplia), tot i que si que ens permet traçar que la procedència rural no és tan alta com ens podríem arribar imaginar.

Taula 4. Origen de les dones entrevistades

País	Adscripció ètnica	Àmbit Urbà	Àmbit Rural
MARROC	Àrab Tamazight (shelha-Rif)	Larraix Tànger Kenitra Salé Asilah Nador	Ksar Kebir Larraix Nador Oujda
EQUADOR	Amb el seu país	Guayaquil (Costa) Riobamba (Sierra)	Balzar (Pacífic) La Concòrdia (Sierra)
COLÒMBIA	Amb el seu país	Cali (Vall del Cauca)	Quindio (Armènia)
SENEGAL	Fula Bambara	St. Louis	A prop de Mali
GÀMBIA	Sarahole	Banjul Banjul	
TOTAL	20 dones	12 (60%)	8 (40%)

El Marroc

Aquells i aquelles que vénen del Marroc per instal·lar-se a Granollers i rodalies, provenen de la regió muntanyosa al sector més occidental del país que voreja l'Atlàntic (jbalá), concretament de la zona més propera a Larraix. Això no obstant, a les Franqueses del Vallès també n'hi arriben d'altres procedents de l'àrea del Rif (les muntanyes més properes a la vessant mediterrània).

Mapa 1: El Marroc

113

Font: <http://education.yahoo.com/reference/factbook/mo/map.html>

Dins de la comunitat marroquina existeixen disparitats culturals segons l'adscripció etnicolingüística a la qual es pertany i, per tant, cal tenir en consideració les distincions entre àrabs i amazights (berbers³). En el cas de les dones entrevistades vuit d'elles s'han identificat com a àrabs i dues com a berbers (shelha o rifyenyas), malgrat que una tercera, procedent de la ciutat de Nador també coneixia el dialecte shelha i el parlava amb la seva família.

Usos lingüístics al Marroc

Àrab	Àrab dialectal (marroquí): Dariya (diferents dialectes). Beduí (nòmades).
Àrab clàssic	Fosja (Religió, legislació, administració).
Berber o tamazight	Tarifit o "shelha" (zona del Rif). Tamazight (Atlas mitjà). Taselhit o "Susi" (Alt Atlas, Anti Atlas i Sous).
Francès	Administració i educació (sobretot universitat).

Font: Elaboració pròpia a partir de Natàlia Ribas (1999 : 364).

³ La paraula berber deriva del llatí barbarus (poblacions que vivien al marge de l'imperi romà), però ells mateixos es coneixen com a Tamazight, homes lliures. Actualment es coneix sota el terme berber o amazight el substrat de població que des de temps immemorables ha ocupat les terres del Magrib, la berberia, i que conserva uns trets específics (llengua i cultura). Únicament les invasions àrabs dels segles VII i IX i l'ocupació colonial francesa han aconseguit assimilar a la població berber. Ara per ara, el que caracteritza la població berber és la seva concentració en algunes regions dels països del Magrib.

Llatinoamèrica

Per Llatinoamèrica cal dir que en el nostre context, les dones que arriben d'aquest territori són ara per ara unes grans desconegudes. Aquest fet es pot explicar parcialment per la seva incorporació més recent, si es compara amb altres col·lectius de dones. Ara bé, les entitats i serveis que atenen el col·lectiu llatinoamericà, sovint consideren que pel fet de parlar una llengua com el castellà, les similituds són majors que amb altres comunitats, obviant l'enorme diversitat d'origens, entramats socioeconòmics i experiències migratòries.

Entre els països que compten amb un nombre major de residents trobem: Equador, Bolívia, Argentina i Colòmbia.

Mentre que aquells i aquelles que arriben d'Equador i de Bolívia s'instal·len a Granollers i Canovelles, els/les argentins/-es i colombians/-es ho faran bàsicament a les Franqueses del Vallès i també a Granollers.

De les entrevistes dutes a terme, quatre es van fer a dones equatorianes. Si dividim el país en tres grans zones: la Costa, la Sierra (al centre del país) i l'Amazones, podem afirmar que les àrees amb més emigració cap a Catalunya són les dues primeres. De les equatorianes amb què es va parlar, dues eren de procedència rural (de Balzar, al Pacífic prop de la ciutat de Guayaquil, i de La Concòrdia a la província de Pichincha, a la Sierra equatoriana on també es troba la capital, Quito) i dues de procedència urbana (de la metròpoli costanera Guayaquil i de Riobamba a la Sierra).

Dues entrevistes més es van fer a dones colombianes, originàries de les dues àrees del país que, segons explicaren elles mateixes, es corresponen amb les de més emigració (sense oblidar la capital, Bogotà). Així doncs, una havia arribat de la regió de Quindio a l'eix cafetal (d'un poble proper a Armènia) i l'altre de la ciutat Cali (regió de la Vall del Cauca).

Quant a la composició ètnica, a l'Equador gairebé un 60% dels habitants són mestissos (descendents d'espanyols i indígenes), un 37% indígenes i la resta es reparteixen entre descendents directes dels europeus i població negra. Per altra part, a Colòmbia més de la meitat de la població també és mestissa, gairebé un 20%

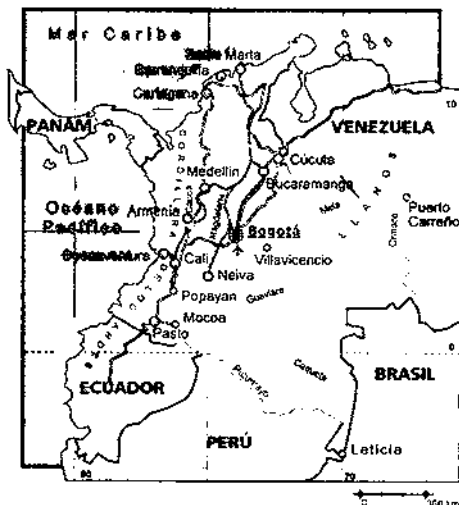
són descendents directes d'europèus, al voltant d'un 15% són comunitats de trets africans, i aproximadament el 8% restant es corresponen a negres, indígenes (un 1,5%, xifra força més baixa que a l'Equador) i altres comunitats minoritàries.

Mapa 2: Equador

115

Mapa 3: Colòmbia

Font: www.eurosur.org/guiadelmundo.htm

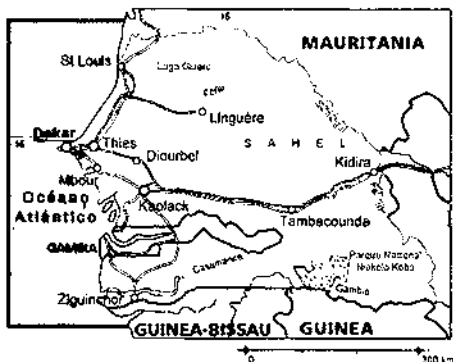
Senegàmbia

116

La diferència entre Senegal i Gàmbia es basa en una distinció colonial, projectant-se en el primer cas com a francòfons i en el segon com anglòfons. Alguns autors/-es, prefereixen anomenar aquesta àrea geogràfica Senegàmbia, per referir-se a una regió etnolingüística que comparteix orígens culturals, mantenint encara avui en dia una gran diversitat de grups i llengües: Mandingues, fules (o peuls), djoles, wolofs, saraholes (o soninkes), sereres, manjakos i altres ètnies conviuen en territori senegambià.⁴

La procedència ètnica majoritària al Vallès Oriental, majoritàriament concentrada a Granollers i les Franqueses del Vallès, és la sarahole, grup que sempre ha tingut un esperit de mobilitat espacial i que en els últims anys, a partir de la dècada dels setanta, han intensificat aquests moviments a escala internacional.

Mapa 4: Senegal i Gàmbia

Font: www.eurosur.org/guiadelmundo.htm

⁴ Existeixen certes diferències quant a la composició ètnica entre el Senegal (10 milions d'habitants) i Gàmbia (un milió d'habitants). Del cens del 2001 s'extreu que a Senegal els grups més representats són wòlof (43%), fula (24%), serer (15%), djola (4%) mandinga (3%) i sarahole (1%), i en canvi a Gàmbia ho són els: Mandinga (40%), fula (19%), wòlof (15%), djola (11%) i sarahole (9%). En qualsevol cas, l'idioma més emprat es correspon amb l'adscripció del grup majoritari i s'utilitza com a segona llengua entre els membres d'alguns dels altres grups ètnics

De les entrevistes dutes a terme, dues dones eren saraholes, una fula i una bambara. D'aquestes, només una va manifestar venir d'un entorn rural (senegalesa bambara) i les tres restants d'una ciutat (de Banjul, la capital de Gàmbia i Saint Louis al Senegal). Tanmateix, aquestes últimes són el que en podríem anomenar «neourbanes», és a dir, dones que junt amb la resta de la seva família han passat per l'èxode rural originat en les últimes dècades, instal·lant-se a nuclis de població més grans, on també treballaven en feines del camp i on les condicions de vida eren igual de precàries; i que més tard han decidit emigrar fora del país.

3. Motius d'un viatge al nord

Atesa la gran diversitat d'orígens es fa estrictament necessari evitar parlar de la dona que emigra des d'altres continents com un grup homogeni. Des d'aquesta òptica, cal abandonar l'estereotip de dones analfabetes o semianalfabetes que no parlen l'idioma del país de rebuda i que deleguen en els seus compatriotes barons la gestió del projecte migratori.

És a dir, la típica imatge de la dona vinguda del Marroc o de Senegàmbia, de les quals sovint també se'ns diu que es relacionen amb la resta del món de forma subordinada a través de l'estructura familiar o que es troben socialment aïllades, ja que són mestresses de casa o desenvolupen feines femenines com el treball domèstic. I si són mares, se sol pensar que tenen més fills i filles que les autòctones.

A més a més tampoc hem de creure a ulls clucs el tòpic que identifica a totes aquelles dones que arriben de Llatinoamèrica com a emigrades amb un nivell educatiu mitjà-alt i que viatgen soles amb la intenció de contribuir al manteniment de la seva família a origen, treballant de domèstica, estalviant i pensant en el retorn per desenvolupar el seu projecte de vida.

Els estereotips funcionen quan el coneixement de la realitat és insuficient i la constatació de la gran diversitat de projectes migratoris és una prova fefaent de la seva absurditat.

A través de les entrevistes s'ha pogut observar com les dones, sigui quina sigui la seva procedència, veuen en l'emigració una estratègia per revertir la situació de discriminació per raons de gènere. La dona pren la iniciativa, adopta un paper enèrgic i actiu dins del projecte migratori que s'encamina a treure el màxim rendiment de les oportunitats i dels canvis socioeconòmics mitjançant una xarxa de vincles preestablerts.

I tant per tant, la hipòtesi que fa referència a l'emigració de les dones seguint al seu marit per reagrupament familiar no para atenció a les implicacions econòmiques de la migració femenina. És un error pressuposar que la raó social, en el cas de les dones, està per sobre de l'econòmica, ja que si aquesta viatja és perquè creu que trobarà millors condicions per viure i no per una posició altruista a la cerca del benestar d'altres persones o obligada per la situació familiar. A més, els homes també acostumen a desplaçar-se a municipis on resideixen parents i amics, i no per això es qualifica la seva d'una migració social. A més a més, s'ha constatat que fins i tot en els casos que aquestes dones no desenvolupin feines remunerades en origen, a destí si que les anhelan i realitzen com a part del projecte de vida.

Així doncs, les raons que les condueixen a emigrar poden ser moltes. Sempre es tracta d'un fenomen multicausal i per tant existiran per un costat, factors d'expulsió (push) de la mateixa societat d'origen i per altre, factors d'atracció (pull) que motiven l'elecció d'un país o zona d'arribada. Si analitzem les dades obtingudes (vegeu taula 5), el mercat de treball del país d'arribada com a força pull és ineludible. El principal motiu d'arribada a la ciutat i el seu entorn és, entre les dones, la cerca de feina.. Mentre que el segon motiu serà el retrobament amb el marit. Altres motivacions tenen a veure també amb el reagrupament amb altres familiars o bé amb temes polítics o adm. (proximitat geogràfica, tancament de fronteres, no poder entrar a d'altres països...).

Quant a les forces d'expulsió o push, s'addueixen com a mòbils més importants, tot i que no únics, la frustració o la falta d'expectatives laborals, la voluntat de guanyar més diners, la pobresa per atur, la manca de llibertat per organitzar la vida individual i social i

la necessitat de reunir-se amb familiars a l'estranger. Les dones aspiren a tenir més independència i possibilitats de decidir, el que en podríem anomenar empoderament i que es relaciona amb la injustícia i les desigualtats per classe social i gènere.

Taula 5. Motius d'emigració (push - pull)

Elecció múltiple (màxim 3 respostes)

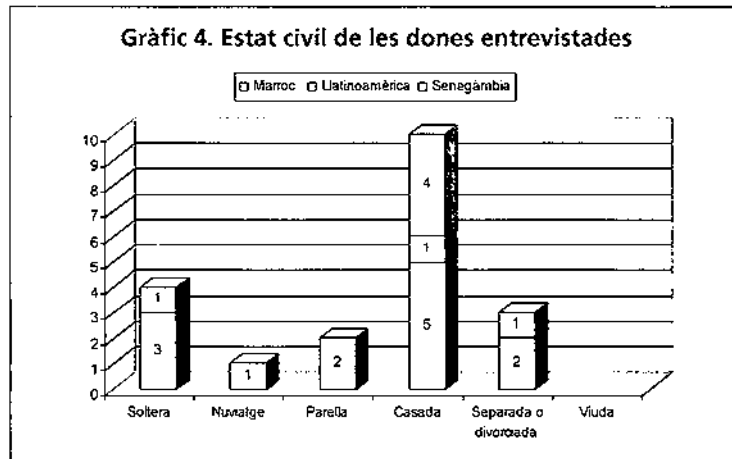
	Marroc	Llatinoamèrica	Senegàmbia	TOTAL	
Motius per emigrar (forces push - expulsió)					
Manca de treball	3	4		7 (13,5%)	
Treballs poc remunerats o discriminadors	4	2	3	9 (17,3%)	
Pares o germans fora del país	3			3 (5,8%)	
Marit fora del país	3	1	3	7 (13,5%)	
Influència amics o coneguts	5	2	2	9 (17,3%)	
Independència o millora de la qualitat de vida	7	2	1	9 (17,3%)	
Malestar sociopolític (falta de llibertat d'expressió, violència...)	2	3		5 (9,5%)	
Per aventura	2	1		3 (5,8%)	
Motius per triar Catalunya – Granollers (forces pull - atracció)					
Reunir-se amb la família	Marit	3	1	4	8 (14%)
	Pares	3	1		4 (7%)
	Germans/-es	2	2		4 (7%)
	Cosins/-es	3			3 (5,2%)
Reunir-se amb amics/-es	2	2		4 (7%)	
Per treballar	6	6	2	14 (24,6%)	
Més oportunitats (condicions de vida)	3	2	1	6 (10,5%)	
No he pogut entrar a altres països		1		1 (1,8%)	
Catalunya és una regió rica	2	1	1	4 (7%)	
Per atzar			1	1 (1,8%)	
Per l'idioma		3		3 (5,2%)	
Per estudiar	1			1 (1,8%)	
Per proximitat geogràfica	3			3 (5,2%)	
Avís de tancament de fronteres		1		1 (1,8%)	

4. Qui són les nostres veïnes

De les dades extretes a les entrevistes i seguint al col·lectiu IOÉ (M.A. Roque, 1999), s'ha pogut construir una classificació partint dels motius que s'argüeixen per emigrar segons l'origen de les dones. Aquesta tipologització, en quatre grups, ens pot ajudar a entendre com es produeix la integració a la societat d'arribada segons parlem d'una migració autònoma (N. Ribas, 1999) quan es tracta d'una estratègia personal (tipus 1 i 2), o d'una migració acomodada a la decisió prèvia d'altres persones (tipus 3 i 4).⁵ A més, utilitzarem aquesta classificació per anar despenjant les dinàmiques d'adaptació a alguns àmbits del nou context com ara la formació, la família, o el treball.

4.1. Emigrar per assegurar la subsistència del grup familiar

En aquest cas la motivació econòmica és important i habitualment actuen com a principals proveïdores del grup familiar, així les estratègies es dirigeixen a maximitzar l'estalvi amb l'objectiu principal de millorar el benestar dels fills i filles, en general per mitjà dels estudis.

⁵ Natàlia Ribas s'aproxima a la realitat de la migració no comunitària a partir de la distinció entre el model d'emigració autònoma (que podria correspondre a les llatinoamericanes), dependent (subsaharianes) i en transició (marroquines). En aquest treball preferim no parlar d'emigració «dependent», ja que partim de la base que en qualsevol cas les dones, com a éssers independents poden organitzar les seves pròpies estratègies, s'iniciï com s'iniciï la seva trajectòria transmigratòria.

Les llatinoamericanes envien part dels ingressos a origen on mantenen càrregues familiars (fills/-es, germans/-es i pares), i fins i tot en ocasions es destinen part d'aquests ingressos a pagar préstecs abusius contrets per sufragar el cost del viatge. Són elles les que inicien el viatge i posteriorment es produeix el retrobament amb altres familiars.

Entre les marroquines també s'ha observat un patró similar, però sovint els fills/-es restarien amb elles a destí. Es tracta de dones que no poden accedir als mitjans de producció i altres recursos en origen, ja sigui per separació o divorci amb el seu cònjuge, per mort d'aquest o dels seus progenitors, o perquè volen fugir d'alguna lacra social o desacord familiar (com un matrimoni no desitjat) i veuen en l'emigració la única sortida.

En qualsevol cas, les càrregues familiars debiliten el nivell adquisitiu a destí i serà quan falli la inserció al mercat laboral que es produeixin situacions límit.

A la pregunta perquè la majoria són llatinoamericanes? També existeix una resposta contundent. Els contingents d'entrada de treballadors/-es estrangers que fixa anualment el govern sobre la base d'una política restrictiva i androcèntrica, faciliten l'entrada de dones de determinades comunitats, per ocupar-se en feines poc qualificades del sector serveis, les úniques a què tenen accés, reforçant si més no percepcions metonímiques com ara que les dominicanes treballen en el servei domèstic o les peruanes en l'assistència a gent gran i malalts. Per contra, dones d'altres nacionalitats, com el cas extrem de les marroquines, amb grans dificultats d'accés als contingents, han d'optar forçosament al permís de residència per reagrupament familiar, l'obtenció del qual es restringeix en gran manera en la proposta de la nova llei d'estrangeria, reflectint la política contrària a l'assentament i a la integració de determinades minories i afavorint l'economia informal.

Taula 6. Ocupacions de les dones entrevistades (origen i arribada)

	OCUPACIONS ORIGEN	OCUPACIONS ARRIBADA
MARROC	Camp (recollida fruita i bestiar) Indústria (tèxtil) Cosidores Auxiliar Maternitat Administratives	Indústria (plàstic i tèxtil) Ajudant de cuina Botiga (dependenta) Servei domèstic
LLATINOAMÈRICA	Agricultura - camp Administratives Perruqueria Botiga (roba, llibreria)	Servei domèstic Empreses de Neteja Atenció a infants i ancians Botiga (roba)
SENEGÀMBIA	Agricultura - camp Terrisseria (per consum domèstic i comerç)	Masoveria Indústria Pastisseria Empresa de neteja

Des d'aquesta òptica, l'etnoestratificació o concentració per raons ètniques en determinats estrats ocupacionals afavoreix que sigui quina sigui la formació de la dona immigrada, accedeixi a una tipologia laboral concreta segons l'origen, amb un ventall de possibilitats encara més reduït que pels seus compatriotes, i amb dificultats afegides a causa del rebuig irracional i manifest d'alguns empresaris vers les africanes.

Si observem la taula 6, podem distingir quines són les ocupacions que realitzen les dones. Per a les africanes resulta difícil accedir a llocs de treball d'atenció al públic i les diferències segons procedència són apreciables. Les marroquines han treballat a la indústria (tèxtil i plàstic), confeccionant productes a casa per encàrrec dels fabricants (cosint sabates o d'altres objectes), a la restauració (ajudant de cuina) o al servei domèstic sense contracte, i una jove que parlava perfectament les dues llengües vehiculars (català i castellà) havia treballat ocasionalment de dependenta d'una botiga.

Entre les subsaharianes, malgrat la seva experiència en el món agrícola, algunes d'elles no ho consideraven una ocupació remunerada. Existeix també una percepció altament positiva del treball industrial (sector alimentació o altres), així, la seva preferència al accedir al món laboral s'encaminava cap aquí, però la dificultat d'inserció les ha dutes a cercar altres opcions com el treball en empreses de neteja.

A les llatinoamericanes en canvi, el mercat de treball els reserva algunes noves ocupacions com els serveis de proximitat, relacionades amb «l'externalització del treball reproductiu», desenvolupant tasques de domèstiques, neteja per empreses i atenció a infants i ancians; llevat d'alguns treballs al sector de l'hoteleria (bars) i de tracte directe al públic (botigues).

Val a dir que els serveis personals, representen un dels àmbits laborals emergents i es caracteritzen per la precarietat, el desprestigi social i la seva invisibilitat (S. Parella, 2000), i que apareixen per la voluntat d'emancipació de les dones autòctones que rebutgen les tasques reproductives, emblemàtiques de la discriminació per raó de gènere, i es transfereix a altres dones, amb menys recursos, hereves de la misogínia de la societat receptora, independentment dels estudis i l'experiència professional prèvia.

Durant les entrevistes, també s'ha detectat l'aparició d'un sentiment de frustració en consentir unes condicions qualificades d'abusives imposades per les persones que les contracten i que en altres circumstàncies no haguessin suportat.

La indefensió i la falta d'informació (la majoria de vegades no coneixen els seus drets) fan que moltes d'elles treballin en l'economia informal sense contracte, amb una desprotecció total davant la pèrdua del treball, cobrant sous per sota del salari interprofessional (per sota dels 20 euros el dia per jornades de més de 10 hores), sense horari establert, sense cobrar puntualment, sense jornades de descans, o en altres condicions precàries com els descomptes per manutenció o allotjament en el cas de treballar com a internes.

Una alternativa laboral o espai d'oportunitat, apuntat per les mateixes dones, és el negoci propi. Així podem dir que la seva predisposició a cercar noves oportunitats, les aproxima al perfil d'emprenedores, circumstància que cal potenciar a través d'accions formatives i de finançament. Afegiríem la importància d'aconseguir que aquests negocis representessin un sortida laboral compartida per la població autòctona i l'al·lòctona i orientada a un públic ampli per evitar l'exclusió de les comunitats immigrades del context d'arribada i l'aparició d'enclavaments d'economia ètnica segregats de la resta.

Ens hauríem de preguntar: Per què no aprofitar l'experiència en origen d'aquestes dones? I per què no potenciar activitats econòmiques (sempre defugint del folklorisme) com ara: comerços d'alimentació (carn halal, iuca, plàtan verd, oli de palma...), artesanies o roba, serveis d'assessorament legal i formació (segons demanda), serveis d'internet, locals de reunió, restaurants d'altres cuines, perruqueries, o fins i tot banys àrabs?

4.2. Solteres que emigren buscant una promoció personal o amb esperit aventurer

Aquest grup de dones, que acostumen a ser joves de Llatinoamèrica i del Magrib, xoquen amb el model sonor dominant (F. Mernissi, 1993), i trenquen amb l'estereotip occidental que les percep com a sotmeses i resignades a un context d'opressió patriarcal indefugible.

Quan el motiu d'emigració argüït sigui «per conèixer món», estarem parlant de dones animades per un entorn proper de marxa generalitzada, moltes tenen estudis universitaris o feines de nivell mitjà, relativament «situades» al món laboral i sense responsabilitats familiars, que veuen limitades les seves aspiracions dins del model tradicional i que per tant opten per eludir-lo a través de l'aventura malgrat la mobilitat descendent, (moltes d'elles acaben treballant al sector domèstic).

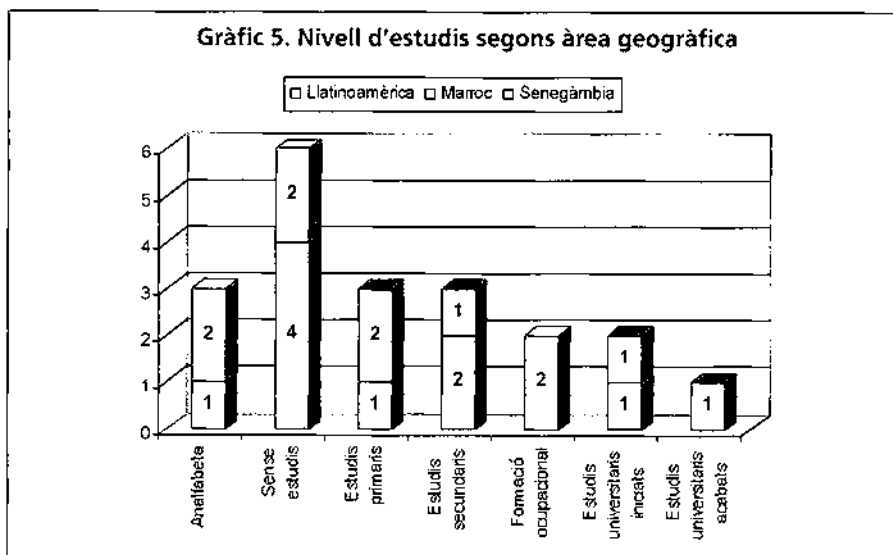
Taula 7. Grups d'edat segons procedència

Grup d'edat	Marroc		Amèrica Llatina		Senegàmbia	
	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%
<18 anys	1	10%	1	16,6%		
De 18 a 25	2	20%	2	33,3%	1	25%
De 26 a 33	4	40%	2	33,3%	3	75%
De 34 a 41	2	20%	1	16,6%		
De 42 a 49						
> 49 anys	1	10%				
TOTAL	10	100%	6	100%	4	100%

Cal dir que el grup d'edat que concentra un major nombre de dones immigrades es situa entre els 25 i 29 anys (en el cas dels homes es situaria entre els 25 i els 34 anys), tractant-se doncs d'una població especialment jove.

En referència a la formació, entre les marroquines, es pot intuir una polarització entre les dones de més edat, majoritàriament analfabetes o sense estudis (algunes havien assistit de petites, fins als 8 – 10 anys, a escoles rurals on les preparaven en les tasques de la llar i com a cosidores) i les joves, que tenen estudis primaris o secundaris, i que no és d'estranyar fins i tot que estudiïn llicenciatures com ara dret, literatura àrab, economia o biologia.

Les taxes d'analfabetisme entre les subsaharianes s'incrementen, i, en canvi, a Llatinoamèrica les xifres disminueixen; el nivell educatiu mínim per aquestes últimes era la primària finalitzada, però la gran majoria tenen o bé estudis secundaris o bé formació en algun ofici; tampoc és d'estranyar la presència de diplomades universitàries en carreres de l'àmbit socio sanitari (mestres, infermeres, llevadores, etc.).

La formació a origen, tant en el cas americà com magribí es perfila doncs, com la promoció social esperada per obtenir una ocupació retribuïda. És important esmentar que de les dones entrevistades, només tres no cercaven la inserció al món laboral i es dedicaven exclusivament a tasques domèstiques i atenció a d'altres membres de la família.

Quant a la formació a què poden accedir les dones immigrades a Granollers i el seu entorn més proper, es limita bàsicament a classes d'alfabetització i d'aprenentatge de les llengües vehiculars (català i castellà), classes que no sempre incorporen una formació complementària de coneixement del entorn i dels recursos municipals.

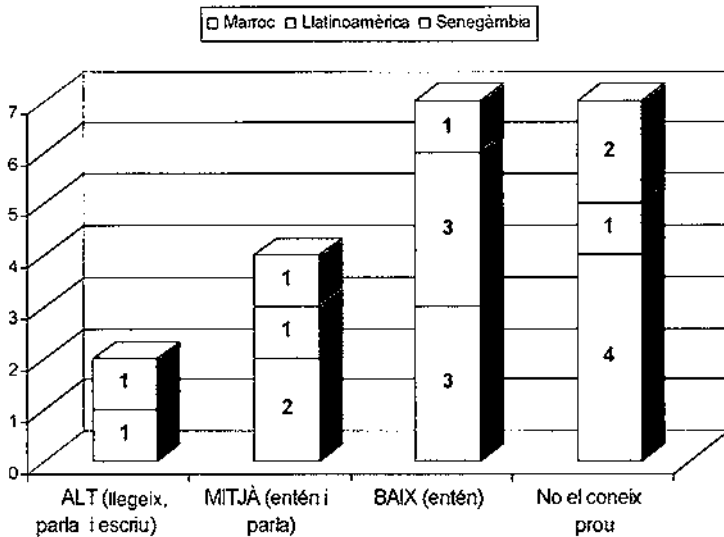
Jo sempre dic que una persona immigrada és com un turista sense guia i que nosaltres no ens podem ni arribar a imaginar quina sensació produeix aquesta circumstància.... I també ens trobem que s'està produint una discriminació en l'adquisició de llengües. Des d'una òptica proteccionista, ens pot semblar que l'oferta ha d'anar encaminada a la demanda, és a dir el castellà, però en aquest cas, caldria abans valorar els pros i els contres ja que la llengua és un vehicle molt important per relacionar-se amb els autòctons i, per tant, per integrar-se, però fins i tot per trencar barreres amb els seus fills/es.

En canvi els cursos de formació ocupacional, on a més de valorar l'itinerari personal, caldria que es pensessin des de la perspectiva d'aquestes dones, intuïnt les seves necessitats immediates, donant peu a intercanviar llurs experiències i proposant activitats imaginatives per potenciar la seva participació.

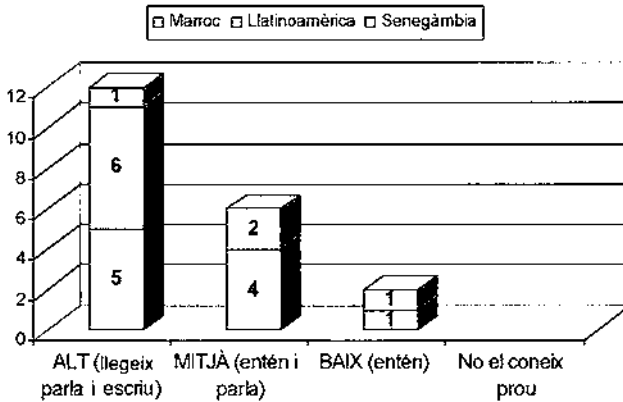
Segons l'opinió de les dones, sovint resulten allunyats de les seves expectatives, fet que pot comportar molts abandonaments abans d'acabar la formació. Per exemple, preparar les dones per treballar com a domèstiques potser no coincideix amb els seus objectius, així que la pròpia dinàmica de la situació de les immigrades (treball inestable, dificultats de regroupament familiar, un habitatge en males condicions, inseguretats jurídica), suposarà una manca de participació tant en la dimensió social com en l'accés a formació.

Gràfic 6. Coneixement del català segons àrea geogràfica

Gràfic 7. Coneixement del castellà segons àrea geogràfica

4.3. Dones que se'n van per seguir el seu cònjuge

L'opció migratòria no seria una decisió personal sinó familiar, seria el cas d'algunes magribines i de les subsaharianes. Si vénen de zones rurals i amb baixa formació poden tenir seriosos problemes per adaptar-se a una nova vida (idioma, costums, altres rols), situació molt dura quan s'ha passat per una llarga temporada de separació amb un contacte mínim amb el cònjuge i amb un desenvolupament personal diferent. En qualsevol cas, la dona hauria adquirit un protagonisme dins i fora del grup familiar a origen i la nova situació podria suposar un isolament apreciable en el nou context.

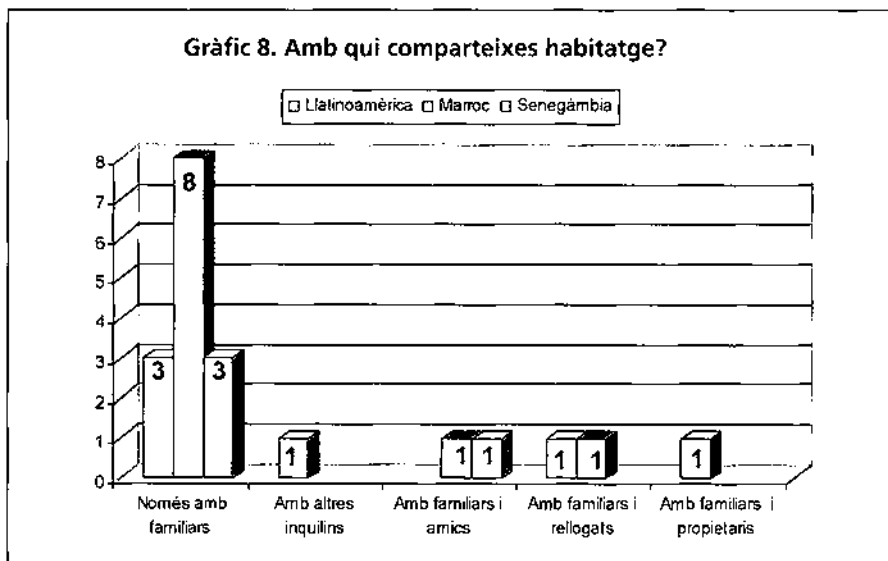
En la circumstància que estiguessin casades a origen, tenien al seu càrrec la gestió econòmica domèstica, del patrimoni familiar i la cura i educació dels infants; més tard la reunificació implicarà una renegociació dels rols, i caldrà un temps d'adaptació per solucionar els conflictes que puguin sorgir del retrobament.

Si al contrari, a origen eren solteres i es casen amb un home, que podia ser la seva parella anteriorment però que ja fa un llarg període de temps que és fora del seu país, el dol migratori serà encara més brusc, bàsicament per la manca de suport familiar amb la que es trobaran i el desconeixement sobre el nou medi.

D'aquesta manera s'enfronten a un nou model familiar no imaginat, ja que hem de pensar que en moltes àrees de procedència sobreviu una estructura familiar eixamplada, basada en la família extensa, on les dones actuen com a pilar fonamental a la vegada que aquest mateix grup familiar estable actua de suport per a aquestes dones.

Amb la migració, han d'adaptar-se ràpidament a una estructura simplificada o família nuclear, en la qual desapareixen figures femenines importants dins de la xarxa de relacions i que les obliga a repensar i reconstruir el model familiar.

El pes de la gestió domèstica a destí es descarrega encara sobre les dones, però el grup que les envolta és limitat i per manca de recursos tampoc no poden administrar-se sobre la base del model català.

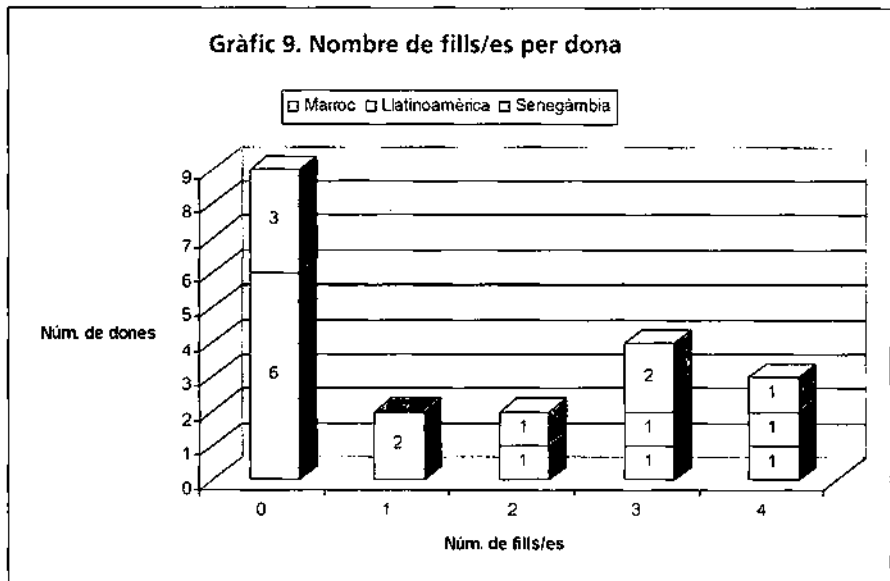

En el cas de Marroc i Senegàmbia, la cadena migratòria és dona gairebé de forma exclusiva a través del sistema de parentesc, fet que explicaria que totes les dones entrevistades visquin amb parents/-es. La fórmula de convivència més habitual inclou només la família més directa o nuclear (parens, parella i/o fills/-es) ja sigui a través del regupament familiar o de la construcció d'un nucli estable a destí. En ocasions comparteixen la llar amb altres parents i eventualment hi viuen també altres inquilins o amics/-es (vegeu gràfic 8).

El nombre màxim de persones que conviuen a la mateixa llar és de set persones, tot i que no acostumen a superar els cinc membres. I entre la comunitat llatinoamericana s'observa una tendència a compartir allotjament amb persones alienes al grup familiar.

Pel que fa als infants, el relat de separació forçada és comú entre dones llatinoamericanes, i també ho és en el cas d'algunes africanes i connota una clara percepció de la migració com a única sortida per la supervivència del grup familiar.

A més a més, per contra de l'opinió més generalitzada i en la línia de les investigacions realitzades a d'altres països europeus com França, s'ha de dir que no són moltes les dones que compten amb una família nombrosa (gràfic 9). S'adapten ràpidament al model de transició demogràfica imperant a Catalunya i l'alt índex de naixements (sobre un 8% segons dades de l'INE) de mare estrangera (marroquines i llatinoamericanes) només s'explicaria per l'arribada recent d'individus que ocupen les franges d'edat joves, les quals es corresponen a l'etapa fèrtil. Aquest fet ens hauria de fer replantejar les polítiques de planificació familiar.

Els infants representen en qualsevol cas, segons l'opinió de les dones, un nexa d'unió amb la societat d'acollida. Però aquestes segones generacions viuen en una dicotomia cultural on les relacions a l'escola o al treball es donen amb la cultura dominant, i en canvi la quotidianitat de les relacions familiars són pròpies de la minoria a la qual pertanyen. Aquesta tensió, cultura dominant versus cultura minoritària, amb una llengua, creences i costums pròpies els enfronta amb els seus progenitors,

en especial en el cas de magribins i senegambians, per ser grups amb trets gerontocràtics (model postfiguratiu segons M. Mead), on l'autoritat familiar i el respecte a les persones grans són pilars fonamentals.

Els joves viuen la identitat materna o paterna com un problema d'integració i se n'allunyen, en subestimar el model familiar en favor de la cultura occidental (model prefiguratiu), incrementant així els conflictes intergeneracionals.

4.4. Menors (segona generació)

Vénen per reunir-se amb altres familiars ja emigrats i, per tant, tampoc es tracta, com en el cas anterior, d'una migració autònoma sinó de la decisió d'altres persones.

Si s'insereixen al sistema d'educació o al mercat laboral, transcendent de l'àmbit ètnic o familiar acaben de totes maneres trobant estratègies autònomes que els permeten una bona integració. Però si no es dona una escolarització prèvia (sovint quan l'arribada es fa durant l'adolescència) o es produeix un fracàs en aquesta escolarització, poden patir situacions d'atur o bé ocupar-se en nínxols etnoestratificats relacionant-se només amb individus de la seva comunitat, sense tenir opcions de conèixer altres grups socials.

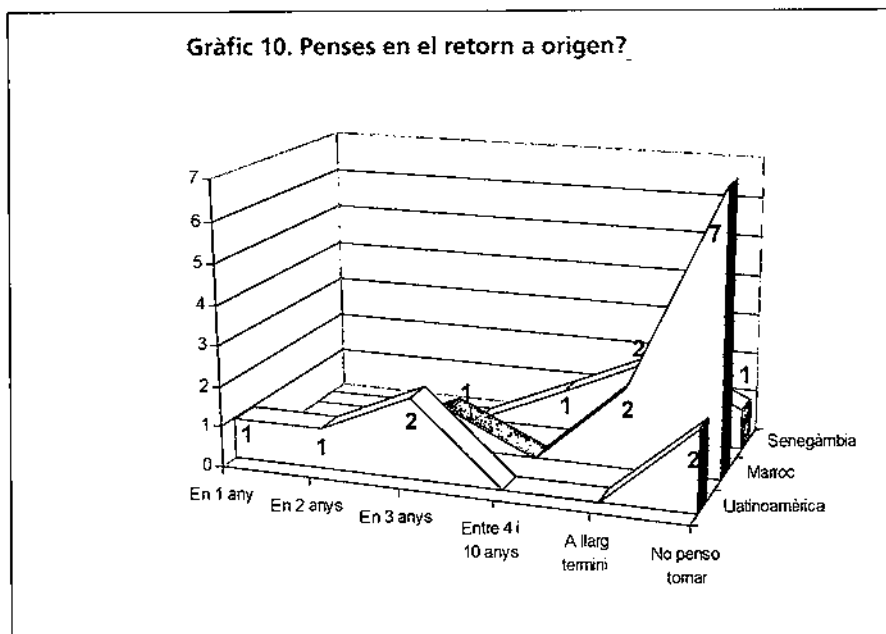
5. La integració eclèctica

5.1. Retorn

Seguint aquests quatre models de dones, podem dir que en tots els casos, i en especial pel col·lectiu marroquí, volen establir-se definitivament a Catalunya (vegeu gràfic 10), aquest és un indicador clar de les intencions d'inserció a la societat de rebuda.

Pel que fa a les llatinoamericanes, en el moment d'iniciar l'estratègia migratòria pensaven retornar en un període de temps curt (abans de tres anys), raó per la qual en alguns casos han

Gràfic 10. Penses en el retorn a origen?

deixat la seva descendència a càrrec d'altres familiars a origen, però a mesura que passen el mesos i la seva situació jurídica i laboral no millora (taula 8), s'adonen que aquest projecte s'haurà de posposar i comencen a pensar en el retrobament a destí.

5.2. Coneixement de l'entorn i convivència ciutadana

5.2.1. Utilització dels recursos

La inserció a la nova realitat es pot avaluar a partir del coneixement i l'ús que fan dels equipaments i dels recursos que ofereix la ciutat. A trets generals podem concloure, que els falta informació sobre els circuits administratius. Tanmateix, són usuàries habituals del sistema sanitari públic i dels serveis socials en un percentatge força més elevat que el dels seus compatriotes masculins.

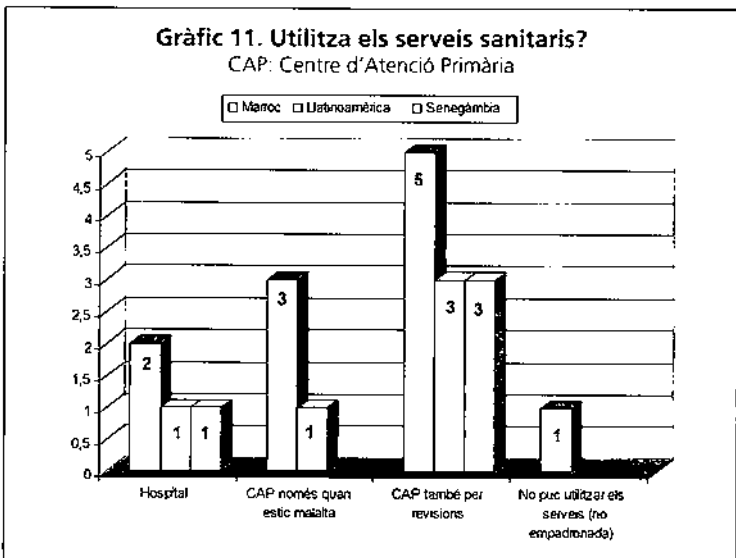
La meitat del grup femení consultat han utilitzat els serveis que s'ofereixen des de Càritas alguna vegada (cursos d'alfabetització i formació diversa, aliments o rober). Els serveis socials dels ajuntaments també són coneguts: beques de menjador o llibres per als infants, ajuts a l'habitatge, informació sobre la llei

d'estrangeria, accés a formació i treball i tramitació de la renda mínima d'inserció són algunes de les consultes més freqüents.

Existeixen altres recursos, on també es pot accedir, però que en canvi són força més desconeguts o que en alguns casos s'han emprat però no es recorda el nom com ara l'OFIM (Oficina d'Informació i Assessorament a Immigrants) o el PADI (Punt d'Assessorament per a Dones sobre Igualtat d'Oportunitats).

Quant al sistema sanitari sobretot és utilitzat entre les dones que tenen altres familiars al seu càrrec, en especial infants. Tal com elles descriuen i com han narrat infermeres consultades, el compliment de les visites concertades en el cas de pediatria és igual que per la població autòctona, això no obstant s'observa una tendència a fer servir les urgències hospitalàries o ambulatòries quan la persona que requereix l'atenció són elles i no els familiars que tenen al seu càrrec (caldría també tenir dades de la població autòctona per comparar-ho).

Ara bé, tot i que com dèiem, les dones coneguin i utilitzin aquests serveis, no ens ha de fer pensar que des d'aquests serveis es tinguin en compte les seves necessitats. Sovint es parteix de la premissa que: «allò que per a elles és convenient és allò que nosaltres creiem que ho és» i de resultes tenen poques oportunitats per expressar els seus desigs i les seves necessitats.

5.2.2. Integració i convivència

En aquesta ponència hem parlat de multitud de factors que poden facilitar o no una bona integració, entenent-la des d'una òptica eclèctica, en la qual les persones immigrades escollirien aquells canvis socioculturals que consideressin oportuns durant el procés migratori i un cop aquest procés finalitzi. Així el veïnatge es presenta per a la majoria de dones com un dels puntals de la xarxa de solidaritat, raó per la qual és necessari prestar-hi especial atenció en les intervencions relatives al desenvolupament comunitari.

La immigració connota una pèrdua d'espais socials i d'altres categories, com per exemple les laborals, així doncs serà imprescindible reforçar les xarxes de socialització més pròximes, com les relacions de veïnatge, per incorporar les novingudes a la nova societat. L'entramat d'amistats, que en el cas de les entrevistades es basava majoritàriament en les relacions amb altres compatriotes es troba compensada sovint per la coneixença d'autòctons/es als quals han conegut a través de la vida comunitària al barri o per motius laborals (taula 8).

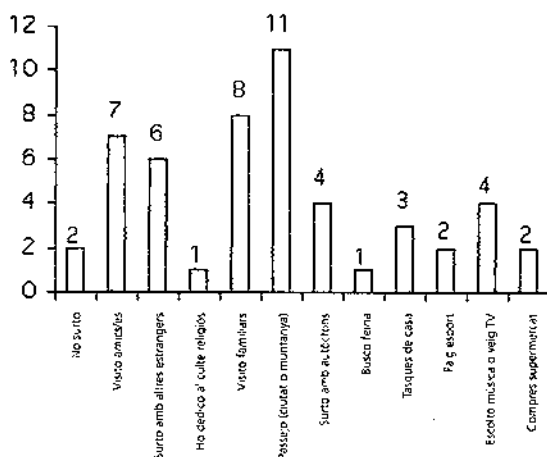
Tot amb tot, el temps de lleure es percep des d'una certa apatia (gràfic 12), no sovintegen els vincles sòlids d'amistat o parentesc que possibilitin un aprofitament d'aquest lleure, i les activitats que es desenvolupen res tenen a veure amb les que es feien abans d'iniciar l'experiència migratòria. Significativament, un 8% responen que «no surten», el mateix nombre escolta música o mira la televisió, un 14% aprofita per fer les feines de casa, anar a comprar o buscar feina. Gairebé la meitat, un 41 % visita amics, familiars o surt amb compatriotes, i un 21 % passegen sobretot per Barcelona, la platja, o fan caminades per la muntanya, acompanyades per la seva parella o fills/es.

Taula 8. Xarxes socials d'amistat

Xarxes relacionals	MARROC	LLATINOAMÈRICA	SENEGÀMBIA	TOTAL
Només amb parents i gent del meu país	3	2	1	6
Amb gent de la meua comunitat i autòctons	7	0	1	8
Amb gent de la meua comunitat, d'altres països i autòctons	0	4	2	6
			TOTAL	20

Gràfic 12. Què fas durant el teu temps lliure?

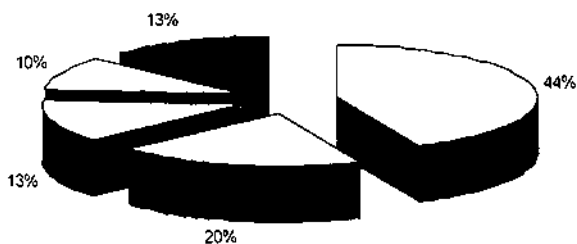
Potser ens hauríem de preguntar, per què les manifestacions convencionals pròpies d'una cultura determinada no sorgeixen al nou entorn, em refereixo per exemple a reunions informals de dones en el seu temps de lleure (pràctiques de religió popular, hammams...) o potser millor, perquè no es possibiliten des d'algunes entitats o institucions, tal com reivindiquen les immigrades consultades, en lloc d'insistir en l'aprofitament d'espais que no sovintegen de forma natural.

Una mostra d'aquesta artificialitat podrien ser les associacions formals. De les dones entrevistades només una gambiana i una senegalesa havien participat en l'associació de dones subsaharianes de les Franqueses del Vallès.

Clarament l'associacionisme expressa dinamisme, és un àmbit de relació on es destrueix l'aïllament social que comporta viure en les coordenades clàssiques de la immigració, i és un espai on es fomenta la solidaritat i ofereix la possibilitat de trobar referents vàlids a través de l'intercanvi d'experiències per superar circumstàncies personals i socioculturals com el dol migratori.

Però els grups formals no es consoliden perquè les estructures de relació són dèbils i a moltes dones els manquen els entramats d'enculturació tradicional femenins. Al mateix temps que l'aparició d'altres actors socials, com les entitats d'ajuda i mixtes conformades majoritàriament per autòctons dilueixen el seu paper, sobretot per la confiança que es diposita des de les institucions públiques en aquestes i en detriment de les associacions d'immigrants, en especial les dels col·lectius femenins, generalitzant la visió de les dones immigrades com a submises i ignorants, en lloc de considerar la seva potencialitat com a vehicle d'intercanvi vàlid dins d'una societat multicultural i multiètnica com a lloc de convivència i sense fissures.

Gràfic 13. Quins serveis falten a la ciutat?

- Servei d'informació a immigrants (lloguer pisos, treball, regularització papers...)
- Centres culturals o d'oci
- Botigues amb productes del meu país
- Centres educatius (idiomes, oficis, informàtica...)
- Recursos per a la cura dels fills/-es (guarderies, esplais...)

Hauriem d'apreciar a les dones com a agents o mediadores naturals entre la societat receptora i la d'origen (sobretot en l'àmbit familiar però també comunitari), ja que la seva acció conjunta pot afavorir una entesa amb els grups majoritaris de la nostra societat. Sense anar més lluny, són elles per exemple les que mantenen relacions amb escoles i, si més no, participen a l'AMPA quan se'ls hi facilita la incorporació.

Les claus de les vindicacions manifestades per les migrants femenines, passen, tal com ens han comentat, per la integració real dels fills, la lluita per no dependre jurídicament dels marits, la possibilitat de crear xarxes de suport entre dones i mantenir vives les cultures del país d'origen, i l'especial interès per conèixer dones de la societat d'acollida amb les quals poder intercanviar idees, coneixements i inquietuds. Sense deixar de banda les principals preocupacions que manifesten i sense les quals és impossible aconseguir una plena integració: els papers, el treball i l'habitatge.

En el gràfic 13 trobem expressats els serveis que elles mateixes creuen que manquen a la ciutat i que les ajudaria a conèixer l'entorn i millorar la seva relació amb altres grups. Troben a faltar serveis que les orientin en el moment d'arribada o en situacions conflictives que necessiten resoldre amb urgència, però que, sobretot per desconeixement de l'idioma, no saben on acudir. També destaquen la importància de crear àmbits de reunió (centres culturals o d'oci) segons les seves pròpies manifestacions culturals on es puguin reunir amb altres dones, no sols compatriotes sinó també autòctones. A través d'aquests locals de reunió, consideren que seria més fàcil fer amistat amb dones catalanes, buscant punts de connexió en el lleure.

6. Propostes d'actuació

No vull acabar la meua ponència sense algunes propostes d'actuació. Les presento de manera esquemàtica en un apèndix complementari. Són un total de 9 propostes que es refereixen als àmbits educatiu, laboral, de participació ciutadana i lleure, i finalment, de salut i treball social. Pretenen servir per obrir el debat.

Judit Acosta i Rión
Antropòloga social

6. PROPOSTES D'ACTUACIÓ

<p>ÀMBIT EDUCATIU</p>
<p>1) Jornades formatives i de sensibilització sobre els diversos col·lectius de dones immigrants més assentats a la ciutat i entorn, on elles participin com a ponents.</p> <ul style="list-style-type: none"> - La realitat del seu país d'origen (per afavorir una imatge positiva dels països de procedència per exemple en l'àmbit escolar). - Experiències migratòries. - Necessitats educatives, sanitàries, habitatge, treball. - Context d'acollida i situació actual - Marc legal i polítiques d'immigració.
<p>2) Potenciar l'aprenentatge del català.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Promocionar el català com a vehicle d'integració per a tots aquells col·lectius subjectes a una discriminació social per motius d'idioma. - Oferir cursos de diferents nivells.
<p>3) Incentivar i realitzar projectes de suport educatiu on es reforci l'aprenentatge d'habilitats socials i l'autoestima personal.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Facilitar l'accés i potenciar l'ús dels recursos de la ciutat. - Donar les eines necessàries per entendre les particularitats socioculturals de la societat d'acollida (una acció concreta podria ser la confecció d'una auca sobre l'experiència migratòria de les dones que finalment es distribuís per comerços i centres culturals a mode de sensibilització i apropament a la població autòctona). - Capacitar interlocutores – mediadores naturals.
<p>ÀMBIT LABORAL</p>
<p>4) Dissenyar polítiques reparadores (i no reproductores) de desigualtats socials amb aplicació pràctica. Respostes als desequilibris del mercat i de l'esfera domesticofamiliar tenint presents paràmetres crítics (classe, ètnia i gènere).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Foment de l'autoocupació (cursos de cooperativisme i sessions d'orientació a l'autoocupació: comerços de productes tèxtils o alimentació, horticultura, cibercafès, banys àrabs...), segons la demanda. Aprofitar el capital social de les immigrants com a emprenedores. - Borses de treball que permetin l'afiorament del treball submergit en sectors especialment sensibles com el treball domèstic o l'agrícola, i el treball d'estereotips (no reforçar la imatge de la dona com a cuidadora en el marc tradicional de les tasques femenines i de serventes en el marc colonial).
<p>5) Efectuar cursos de formació ocupacional no segregacionistes.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Facilitar que les dones puguin accedir a cursos de formació variats i no centrats tan sols en cuina, serveis domèstics i cura d'ancians i infants, on puguin intercanviar coneixements amb individus autòctons. - Motivar l'accés i la participació, millorar l'autoestima i la coneixença de persones autòctones.
<p>6) Oferir accions d'inserció laboral amb un procés de seguiment formatiu i acompanyament individual.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Facilitar una guia d'inserció laboral i altres instruments perquè les persones interessades puguin iniciar una recerca de feina activa, a través de la coordinació de totes les agències implicades i empresaris. <p>Realitzar un seguiment personalitzat i un acompanyament que motivi a les dones en tot el procés de recerca i una vegada s'insereixin al mercat de treball.</p>

ÀMBIT DE PARTICIPACIÓ CIUTADANA I LLEURE

7) Treballar al territori (barris) «amb les persones» més que «sobre les persones»: afavorir la implicació dels diferents agents socials de la societat en bé de la convivència.

- Potencial de creació de xarxes immigrants amb la seva pròpia cohesió i solidaritat interna per afavorir la participació: incentivar accions de suport a la iniciativa associativa (formal i informal) de les dones i donar la possibilitat d'utilitzar segons demandes, recursos existents com ara els centres cívics. Una experiència pràctica (similar a una de desenvolupada per l'Ajuntament de Sant Celoni) tal vegada seria la implicació de grups informals de dones estrangeres en els projectes de cooperació al desenvolupament que es duen a terme a molts municipis, per crear xarxes de participació estables, considerant la seva opinió en referència a les necessitats de les seves poblacions d'origen.
- Promoure i dinamitzar la participació en associacions d'ajuda i de lleure mixtes autòctones i immigrants: associacions de veïns/es, entitats recreatives i culturals, ONG...
- Desenvolupar plataformes de coordinació.
- Fomentar l'hospitalitat: Una iniciativa prou interessant i amb resultats molt positius, duta a terme en un municipi català, va consistir a crear una xarxa de dones autòctones que «acollien» les nouvingudes. Cada una de les dones autòctones implicades en el projecte donava el seu suport i ajuda a una dona nouvinguda, fins que aquesta última es trobés integrada plenament a la comunitat de rebuda.
- Sensibilització ciutadana entorn el fet migratori i la situació de les dones immigrants: a través de la televisió local i mitjans escrits, i organització d'actes adreçats a tota la població.

ÀMBIT DE SALUT I TREBALL SOCIAL

8) Educació per la salut impulsant la figura de la mediadora natural (amb un efecte multiplicador sobre l'entramat social) - agent de salut.

- Potenciar el coneixement dels sistema sanitari i el seu funcionament (campanyes informatives que tinguin en compte la diversitat).
- Aconseguir una bona comprensió de les malalties i del tractament.
- Adquirir i difondre els materials editats en altres regions sanitàries.

9) Evitar el discurs merament assistencialista i els estereotips que operen i que són de la població general.

- Proporcionar informació i formació entorn les desigualtats de gènere i la salut de les dones immigrades (no només salut reproductiva).
- Capacitat per avançar en les estratègies que, lluny de l'assistencialisme, signifiquin una activació dels recursos en què es valorin les experiències sobre adequacions als condicionaments culturals i a les circumstàncies derivades del gènere.
- Qüestionar-nos el treball social amb homes per tal de fomentar canvis en les relacions de gèneres, i fer-les més igualitàries i satisfactòries.

Bibliografia

ACOSTA, Judit (2001): *Aproximació a les cures d'infermeria transculturals. Una atenció integral a les ètnies minoritàries*. 1r Premi d'infermeria Sant Pau (6a edició). Barcelona (Inèdit).

140 - (2002): «Dona i migració a Granollers», a *Ponències. Anuari del Centre d'Estudis de Granollers 2001*. Associació Cultural, Granollers, pàg. 183-191.

AIXELÀ, Yolanda (2000): *Mujeres en Marruecos. Un análisis desde el parentesco y el género*. Alboránbellaterra, Barcelona.

ALVITE JUNCO, José (coord.) (1996): *Racismo, antiracismo e inmigración*. Gakoa, Donostia.

ÀREA DE SALUT PÚBLICA I BENESTAR SOCIAL (1994): *Estudi sobre la situació dels immigrants africans a Granollers*. Ajuntament de Granollers (Inèdit).

BELTRÁN, Elena i altres (eds.) (2001): *Feminismos. Debates teóricos contemporáneos*. Alianza, Madrid.

BOURDIEU, Pierre (1998): *La domination masculine*. Seuil, Paris.

CABRÉ, Anna (1990): «Les migracions a Catalunya», a Roque, M.A. (ed.). *Simposium Internacional: Els moviments humans en el mediterrani Occidental*. Institut Càtala d'Estudis Mediterranis, Barcelona.

COROMINAS, Agustí (2001): *Muso (dones migrants subsaharianes)*. Metròpoli Vídeo-Films SCP (Inèdit).

DELGADO, Manuel (1998): *Diversitat i integració*. Empúries, Barcelona.

DESENVOLUPAMENT COMUNITARI (1998): *Pla d'acollida i promoció dels immigrants «no comunitaris» al Vallès Oriental*. Consell Comarcal del Vallès Oriental (Inèdit).

DOMINGO, Andreu i altres (1995): *Condicions de vida de la població d'origen africà i llatinoamericà a la regió metropolitana de Barcelona*. Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona.

ESCRIVÀ, Àngels (2000): «¿Empleadas de por vida? Peruanas en el servicio doméstico de Barcelona», a *Papers. Revista de sociologia*, 60. Bellaterra, pàg. 327-341.

GARCIA, Sira i DE LA SERNA, Marta (1995): *A cara descoberta, ser marroquina i viure a Catalunya*. Columna, Barcelona.

GEERTZ, Clifford (1996): *Los usos de la diversidad*. Paidós, Barcelona.

GREGORIO, Carmen i RAMÍREZ, Àngeles (2000): «¿En España es diferente...? Mujeres inmigrantes dominicanas y marroquíes», a *Papers. Revista de sociologia*, 60. Bellaterra, pàg. 257-273.

IZQUIERDO, Antonio (2000): «El proyecto migratorio de los indocumentados según género», a *Papers. Revista de Sociologia*, 60. Bellaterra, pàg.225-240.

JULIANO, Dolores (1998): *Las que saben. Subculturas de mujeres*, Horas y horas, Madrid.

KAPLAN, Adriana (1991): «Trabajo de campo en senegambia», a *Revista de Treball social*, 123, Barcelona.

- i CARRASCO, Silvia (1999): *Migración, cultura y alimentación. Cambios y continuidades en la organización alimentaria, de Gambia a Cataluña*. UAB, Bellaterra.

MAQUEIRA, Virginia i VARA, M^o Jesús (eds.) (1997): *Género, clase y etnia en los nuevos procesos de globalización*. IU de Estudios de la Mujer / UAM, Madrid.

MERNISSI, Fatima (1993): *El poder olvidado. Las mujeres ante un Islam en cambio*. Icaria - Antrazyt, Barcelona.

- <1991> (2000): *Marruecos a través de sus mujeres*. Ediciones del Oriente y del Mediterráneo, Madrid.

MONJA, Paco (2002): «Hay que escuchar más a inmigrantes, entrevista a Nadia Jannah», a *El Vallès* (15/02/02), Granollers.

MOORE, Henrietta L. (1991): *Antropología y feminismo*. Cátedra, Madrid.

142 OGBU, John (1998): «Voluntary and involuntary minorities: A cultural – ecological theory of school performance with some implications for educators», a *Anthropology and Education Quarterly*, vol. 36, núm. 2, pàg. 147-184.

PARELLA, Sònia (2000): «El Traspase de desigualdades de clase y etnia entre mujeres: los servicios de proximidad», a *Papers. Revista de sociología*, 60. Bellaterra, pàg. 275-289.

PINEDA, Laia i VACCARO, Ismael (1999): *Les cares del viatge. Una aproximació a la immigració estrangera de Rubí*. El Castell-Ecomuseu urbà, Ajuntament de Rubí.

PLANAS, Jordi (2001): *La immigració a Granollers i la seva capacitat de generació de noves activitats econòmiques i d'aportació de renda a escala local*. Ajuntament de Granollers (Inèdit).

RABINOW, Paul <1974> (1992): *Reflexiones sobre un trabajo de campo en Marruecos*. Júcar Universidad, Madrid.

RAMÍREZ, Eugenia (1996): *Inmigrantes en España: vidas y experiencias*. Centro de investigaciones sociológicas (CIS), Madrid.

RELATS, Mercè (2001): «La pobresa i la immigració a Granollers i el seu entorn», a *Ponències, Anuari del Centre d'Estudis de Granollers 2000*. Associació Cultural, Granollers, pàg. 27-37.

RIBAS, Natalia (1999): *Las presencias de la inmigración femenina*. Icaria - Antrazyt, Barcelona.

ROQUE, M. Àngels (1999): *Dona i migració a la Mediterrània Occidental*. Proa, Barcelona.

SAN ROMÁN, Teresa (1996): *Los muros de la separación*. Tecnos, Barcelona.

SANTAMARÍA, Enrique (2002): *La incógnita del extraño. Una aproximación a la significación sociológica de la «inmigración no comunitaria»*. Anthropos, Rubí.

SIPI, Remei (2000): «Las asociaciones de mujeres, ¿agentes de integración social?», a *Papers. Revista de sociología*, 60. Bellaterra, pàg. 355-367.

SOLÉ, Carlota (1994): *La mujer inmigrante*. Ministerio de Asuntos Sociales y Instituto de la Mujer. Col. Estudios, 40. Madrid.

- (2000): «Inmigración interior e inmigración exterior» a *Papers. Revista de Sociología*, 60. Bellaterra, pàg. 211-224.

STOLCKE, Verena (1994): «Europa: nuevas fronteras, nuevas retóricas de exclusión», a A.D., *Extranjeros en el paraíso*, Virus, Barcelona, pàg. 235-266.

- (1998): «¿Es el sexo para el género como la raza para la etnicidad?», a F. Álvarez i altres (comp.), *Neoliberalisme vs. Democracia*, La Piqueta, Madrid, pàg. 292-327.

UGT (2001): *Mujeres inmigrantes. Factores de exclusión e inserción en una sociedad multiétnica*. <http://ugt-andalucia.org>.